

Justyna Żychlińska (Bydgoszcz)

DIE ERGEBNISSE DER RETTUNGSAusGRABUNGEN IN DER SIEDLUNG DER BEVÖLKERUNG DER LAUSITZ KULTUR IN KOSZANOWO, KR. SZAMOTUŁY, WOIW. WIELKOPOLSKIE

Die Forschungsarbeiten in Koszanowo Fundplatz 9 wurden von Pracownia Konserwacji Zabytków Ośrodek Naukowo-Konserwatorski in den Rammen des Funds der Adam Mickiewicz Universität in Posen durchgeführt. Dieser Fundplatz war früher, während der Forschung des Archäologischen Bildens Polens, nicht entdeckt. Erst im Frühjahr 1994

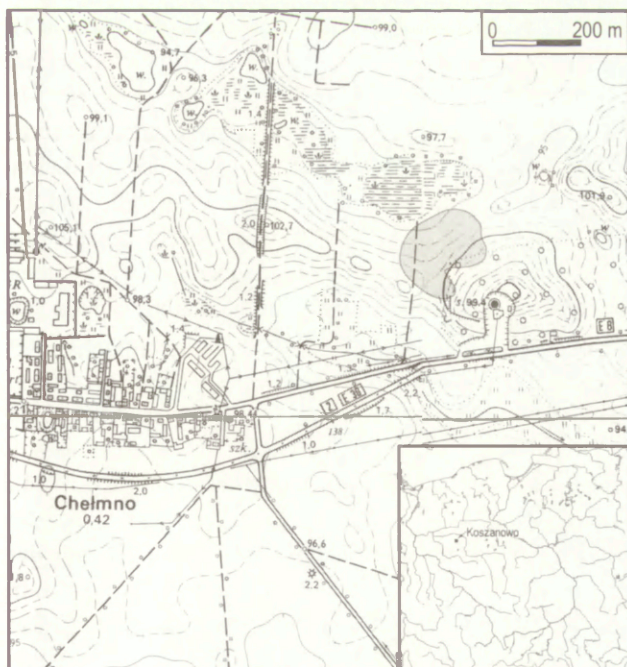

Abb. 1. Koszanowo,
Gm. Szamotuły,
Woiw. Großpolen, Fdt. 9.
Lage der Fundstelle

Ryc. 1. Koszanowo,
pow. Poznań,
woj. wielkopolskie, stan. 9.
Położenie stanowiska

wurde diese Siedlung in Zusammenhang mit dem Bau der Jamal-West Europäischen Pipeline gefunden. Es wurden damals einzelne Keramik Fragmente aus der jüngeren Steinzeit (Trichterbecher Kultur), aus der Bronzezeit (Lausitz Kultur), späteren Eisenzeit (Przeworsk Kultur) und aus dem Frühmittelalter gesammelt. Die Testausgrabungen, die die Fläche 150 m lang und 13 m breit hatten, haben die Ergebnisse der früheren Forschungen im Teil beschäftigt. Nur die Materialien der römischen Kaiserzeit und frühen Mittelalter wurden nicht entdeckt. Dagegen haben die Forscher zusätzlich das Material aus dem späten Mittelalter und der Neuzeit entdeckt.

Die Rettungsausgrabungen haben einen Streifen von 13 m breit umfasst. Am Anfang hat man auch die zweite Linie der Pipeline geplant. Jetzt ist der Bau dieser Linie unwahrscheinlich. Aus Rücksicht auf dieser Situation sollte man anerkennen, dass Ausgrabungen auf der Fundstelle in Koszanowo abgeschlossen geworden sind.

Das ist eine Fundstelle mit der kreisförmigen Exposition. Sie liegt ca. 0,75 km östlich von Chelmno und ca. 0,2 km nördlich von der Schousse Chelmno – Podrzewie, an dem Abhang eines kleinen Tals (Abb. 1). Die Überschicht wird von Humus gebildet. Sie war 30 cm tief. Unter dem Humus hat sich der Lehm befindet, teilweise auch Lehmsand.

Die meisten Materialien aus der beschriebene Fundstelle gehören der Lausitzer Kultur (13 Befunden und 645 Keramikfragmente).

MATERIALIEN

Objekt 1 – eine ovale Grube – 2,80 x 2,30 m und maximale Tiefe bis 0,26 m (Abb. 3: 1). Der Durchschnitt hat die unregelmäßige, muldenförmige Form. Die Grubenfüllung hat sich aus graubraunem Humus bestanden. Nach der Exploration der ersten Schicht (-10 cm) wurde in dem nördlichen Teil des Objekts ein Steinhort und ein intensiver Brandgeruch registriert. Im südlichen Teil wurden dagegen der Brandgeruch und die kleinen Lehmewurffragmente entdeckt, die wahrscheinlich die Reste der zweiten Feuerstelle sind. Im Objekt hat man 146 Tongefäßfragmente entdeckt (Abb. 7, 8), 5 Lehmewurffragmente und Tierknochen. Man kann die folgenden Keramikategorien nennen: Vasen oder Amphoren (2 Gefäßfragmente – in der Tabelle 1 als „1“ markiert; Abb. 7: 1); konische Schalle mit vertikalen Halls (7 Fragmente – in der Tabelle 1 als „2“ markiert; Abb. 7: 3); konische Schalle mit dem leicht aufgebogenem Halls (1 Fragment – in der Tabelle 1 als „3“ markiert; Abb. 7: 2); 56 Topffragmente (in der Tabelle 1 als „4“ markiert; Abb. 8: 11); 6 Gefäßfragmente, die mit dem horizontalen gestochten Linien-Muster und schräg schraffierten Dreiecken gestrichen werden (in der Tabelle 1 als „5“ markiert; Abb. 8: 4–7); 1 Tellerfragment (Abb. 7: 14).

Objekt 2 – Eine rechteckförmige Feuerstelle – 1,16 x 0,90 m und maximale Tiefe bis 0,22 m (Abb. 3: 2). Das Profil war muldenförmig. Die Ausfüllung war eine Mischung der intensiven Brandresten und Humus. Es gab auch die Steinen vielmehr geringen Größe. In dem Objekt hat man 2 Gefäßfragmente entdeckt, unter ihnen ein Bodenfragment mit 14cm Durchschnitt.

Tabelle 1. Die technologische Charakteristik der Keramik aus Objekte der Lausitz Kultur
Tabela 1. Cechy charakteryzujące technologicznie zbiór ceramiki kultury lużyckiej — ceramika z obiektów

Objekt - obiekt	Allgemein - ogółem	Verzierung - zdobn.	Technologie - technologia																								Bemerkungen		
			Zumischung domieszka						Bruch przelam						Faktur - faktura						Farbe - barwa								
			Außen - zewn.			Innen - wewn.			Außen - zewn.			Innen - wewn.			Außen - zewn.			Innen - wewn.											
1	2		1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4	5	1	2	1	2	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
	7																												
	1																												
	56																												
	6	*																											
	47																												
15			2	12		1	7	5	3	3	1	1	10		15		12		1		2		5		1	2	7	w	
12			2	9	1		9	2	1	1			10		7		4		2		6							d	
1				1									1		1		1											b	
1				1									1		1		1											d	
3				1									1		1		1											b	
4	3			3									3		3		1		2									b	
1			1										1		1		1											b	
1				1									1		1		1											b	
6	6			6									5		6		5											d	
2	2			2									2		2		2											w	

Tabelle 1. Die technologische Charakteristik der Keramik aus Objekte der Lausitz Kultur
 Tabela 1 cd. Cechy charakteryzujące technologicznie zbiór ceramiki kultury lużyckiej — ceramika z obiektów

Objekt - obiekt	Allgemein - ogółem	Verzierung - zdobn.	Technologie - technologia																				Bemerkungen	
			Zumischung domieszka				Bruch przelam				Faktur - faktura				Farbe - barwa									
			Außen - zewn.		Innen - wewn.		Außen - zewn.		Innen - wewn.		Außen - zewn.		Innen - wewn.		Außen - zewn.		Innen - wewn.		Außen - zewn.		Innen - wewn.			
1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4	5	1	2	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
7	21		6	15	14	4	3	8	1	2	4	6	21	8	7	6	8	3	4	6	b			
	3	1	2	1	1	1	3	3	2	1	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	w
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	d
8	5		3	2	1	3	1	1	1	4	5	1	5	1	3	1	1	1	1	1	1	1	2	b
	4		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	b
10	3	2	1	1	2	2	1	2	1	2	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	b
	34	*	3	27	2	2	6	28	8	26	34	6	6	28	6	28	6	28	6	28	6	28	6	28
12	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	w
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	d
13	64		11	47	6	27	31	6	8	12	4	40	64	28	35	1	6	4	9	45	b			
	12		3	9	4	5	3	3	3	9	12	9	9	9	3	4	3	4	3	5	3	5	3	w
315	3		2	2	1	1	2	1	1	2	2	3	3	2	2	1	1	1	1	2	1	2	1	d
	89	190	4	32	114	180	21	44	15	26	211	19	304	11	178	5	101	15	16	50	5	18	52	190

Tabelle 2. Die technologische Charakteristik der Keramik der Lausitzer Kultur aus den Schichten
Tabela 2. Cechy charakteryzujące technologicznie zbiór ceramiki kultury lużyckiej — ceramika z warstwy

Keramik - ceramika -	Allgemein - ogółem	Verzierung - zdobn.	Technologie - technologia																							
			Zumischung - domieszka			Bruch - przełam		Faktur - faktura			Farbe - barwa															
			1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5							
b	292	*	25	225	17	25	124	148	20	45	33	203	11	285	7	66	35	127	18	46	23	13	20	98	138	
w	24		2	14	5	3	18	1	5		2	2	19	1	23	1	10	2	4	4	4	5	2	3	5	9
d	14		3	10		1	5	5	4			14		14		5		4	3	2	2			1	5	6
	330		30	249	22	29	147	154	29	45	35	2	236	12	322	8	81	37	135	25	52	30	15	24	108	153

Legende:

b — Bauche, w — Halse, d — Böden; *Zumischung*: 1 — grobkörniger Steinschlag, 2 — feinkörniger Steinschlag, 3 — feinsandiger Sand, 4 — organische Zumischung; *Bruch*: 1 — einfarbig, 2 — zweifarbig, 3 — dreifarbig; *Außen Faktur*: 1 — rauher, 2 — ausgesprungen, 3 — beschmeißel, 4 — glatt, 5 — geglättet; *Innen Faktur*: 1 — glatt, 2 — geglättet; *Außen Farbe*: 1 — hellbraun, 2 — dunkelbraun, 3 — ziegelfarbig, 4 — grau, 5 — schwarz; *Innen Farbe*: 1 — hellbraun, 2 — dunkelbraun, 3 — ziegelfarbig, 4 — grau, 5 — schwarz.

Objasnienie do oznaczeń zastosowanych w tabelach:

b — brzusce, w — wylewy, d — dna; *domieszka*: 1 — tłuczén gruboziarnisty, 2 — tłuczén drobnoziarnisty, 3 — piasek drobnoziarnisty, 4 — organiczna; *przełam*: 1 — jednobarwny, 2 — dwubarwny, 3 — trójbarwny; *faktura zewnętrzna*: 1 — chropowata, 2 — szorstka, 3 — obrzucana, 4 — gładka, 5 — wygładzana; *faktura wewnętrzna*: 1 — gładka, 2 — wygładzana; *barwa zewnętrzna*: 1 — jasnobrunatna, 2 — ciemnobrunatna, 3 — ceglata, 4 — szara, 5 — czarna; *barwa wewnętrzna*: 1 — jasnobrunatna, 2 — ciemnobrunatna, 3 — ceglata, 4 — szara, 5 — czarna.

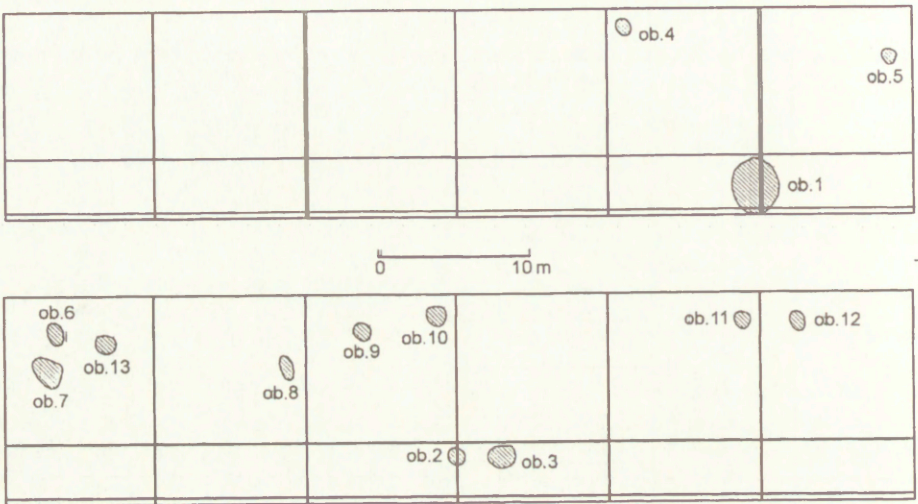

Abb. 2. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Verteilung der Objekte
Ryc. 2. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Rozmieszczenie obiektów kulturowych

Objekt 3 – eine quadratförmige Feuerstelle, 1,16 x 1,12 m, maximale Tiefe bis 0,22 m (Abb. 3: 3). Im Profil muldenförmig. Die Einföhlung hat sich aus intensiven Brandresten mit Humus bestanden. Es gab auch die Steine, die locker in kleine Zahl verteilt wurden. In diesem Objekt wurde ein Gefäßbauchfragment entdeckt.

Objekt 4 – ein runder verbrannten Flecken, in Durchschnitt von 1 m, maximale Tiefe bis 0,10 m (Abb. 4: 1). Im Profil flach und muldenartig. Die Einföhlung hat sich aus mit dem Humus gemischten Brandresten und aus kleiner Menge Holzkohle bestanden. In Objekt hat man 3 Gefäßbauchfragmente und Tierknochen entdeckt.

Objekt 5 – ein ovales verbrannten Flecken, 0,90 x 0,70 m und maximale Tiefe 0,14 m (Abb. 4: 2). Im Profil flach, unregulär. Die Einföhlung hat sich aus Humus mit Brandresten bestanden. In Objekt hat man 2 Keramikfragmente (unter ihnen 1 Randfragment) entdeckt. Diese Fragmente stammen wahrscheinlich aus demselben Gefäß (Abb. 9: 1).

Objekt 6 – eine ovale Feuerstelle, 1,60 x 1,00 m und maximale tiefe bis 0,40 m (Abb. 4: 3). Im Profil regulär, sackartig. Man hat eine doppelschichtige Steinkonstruktion registriert. Die Einföhlung hat sich aus intensiven Brandresten bestand, die an den Rändern mit Sand gemischt waren. Dagegen gab es in der Übersicht Humus. Im Objekt wurden 8 Keramikfragmenten gefunden, unter ihnen 2 Randfragmente (Abb. 9: 2).

Objekt 7 – eine unreguläre Feuerstelle, 2,60 x 1,90 m und maximaler Tiefe bis 0,30 m (Abb. 5: 1). Im Profil zweischichtig, muldeartig. Nur 10 cm tief von der Oberfläche wurde eine Steinkonstruktion registriert. Diese Konstruktion war oval, 2,16 x 1,18 m. Die Einföhlung hat sich aus Humus mit intensiven Brandresten bestanden. Im Objekt wurden 21 Gefäßscherben (Abb. 9: 3 – 6) entdeckt (unter ihnen 3 Rändern).

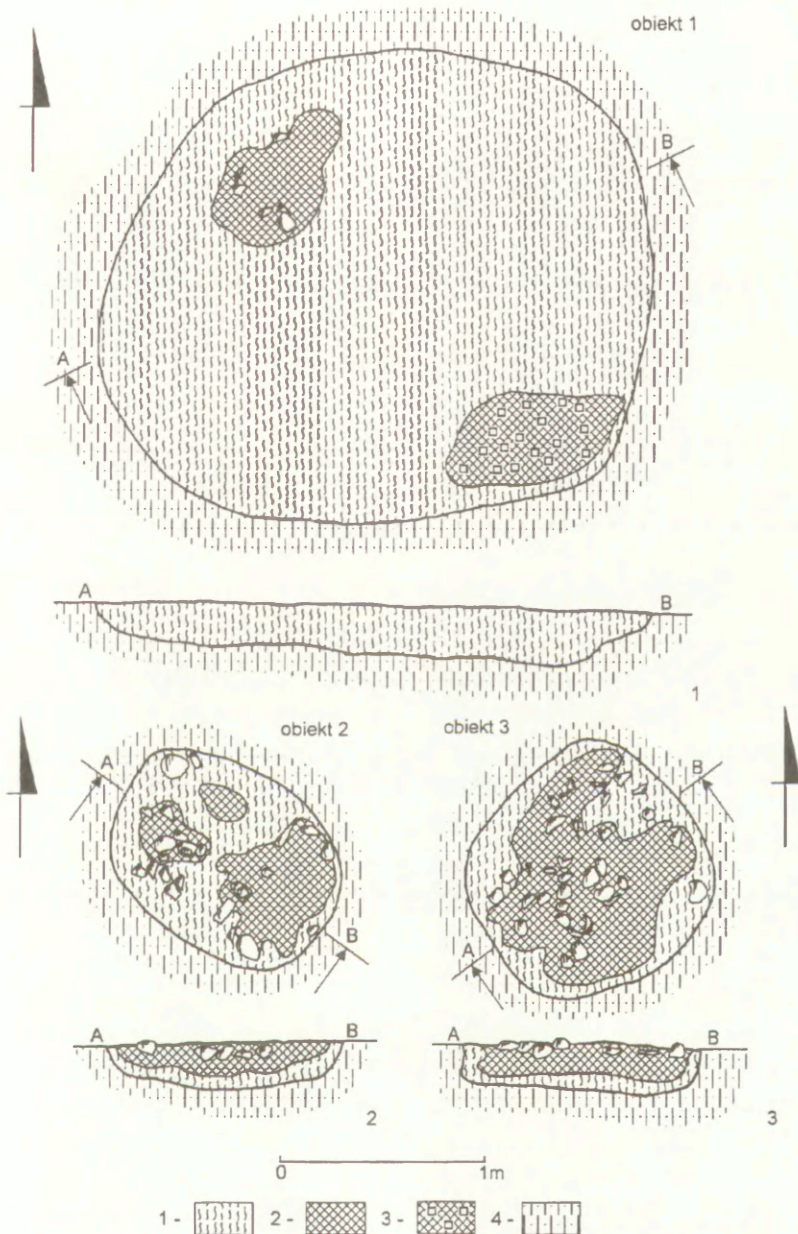

Abb. 3. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Horizontale und Vertikale Wurf den Objekte der Lausitzer Kultur. Legende: 1 – Humus; 2 – Brennreste; 3 – Brennreste mit Lehmbewurf; 4 – Lehmbewurf

Ryc. 3. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Rzuty poziome i pionowe obiektów kultury łużyckiej. Legenda: 1 — próchnica, 2 — spaleniźna, 3 — spaleniźna z polepą, 4 — piasek gliniasty

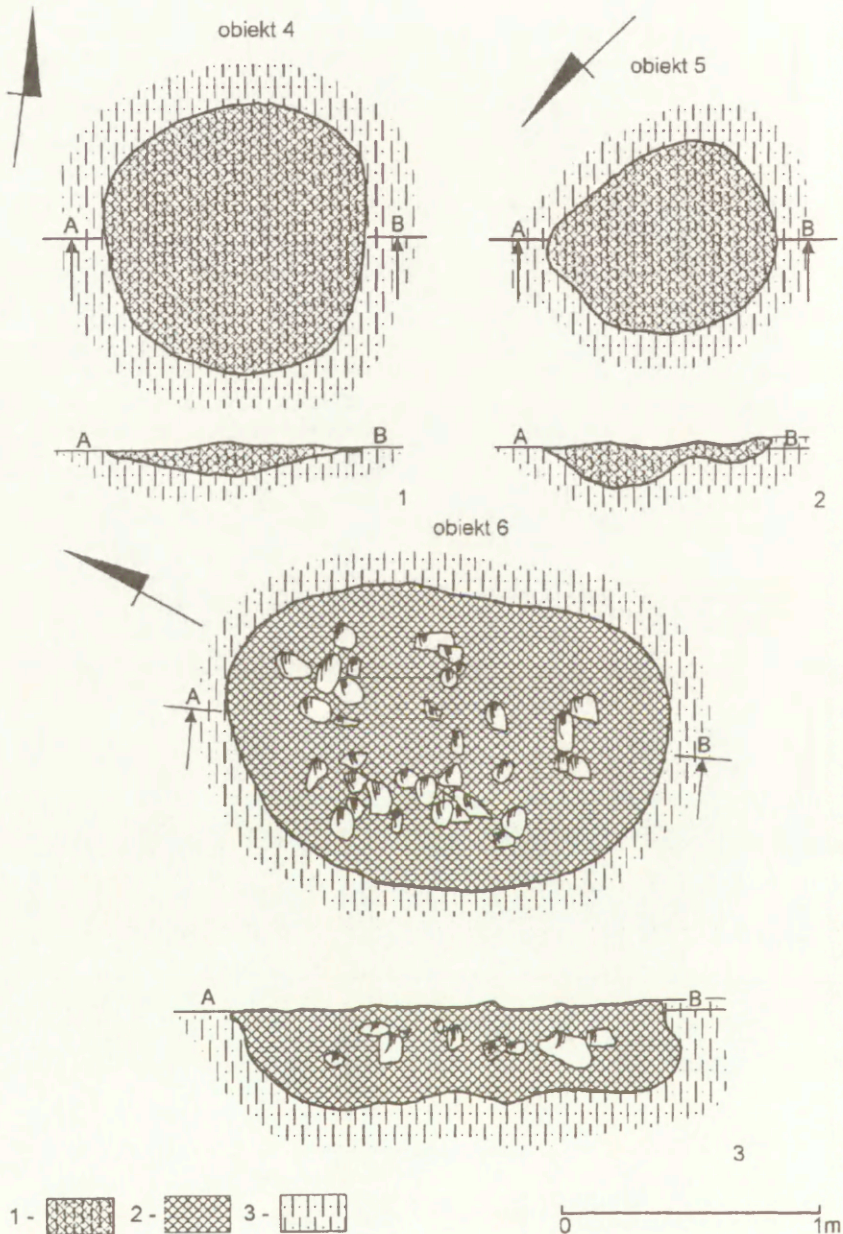

Abb. 4. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Horizontale und Vertikale Wurf den Objekte der Lausitzer Kultur. Legende: 1 – Humus mit Brennreste; 2 – Brennreste; 3 – Lehmsand; 4 – Brennreste mit Humus und Lehmsand

Ryc. 4. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Rzut poziomy i pionowy obiektów kultury łużyckiej. Legenda: 1 — próchnica ze spalenizną, 2 — spalenizna, 3 — piasek gliniasty, 4 — spalenizna z próchnicą i piaskiem gliniastym

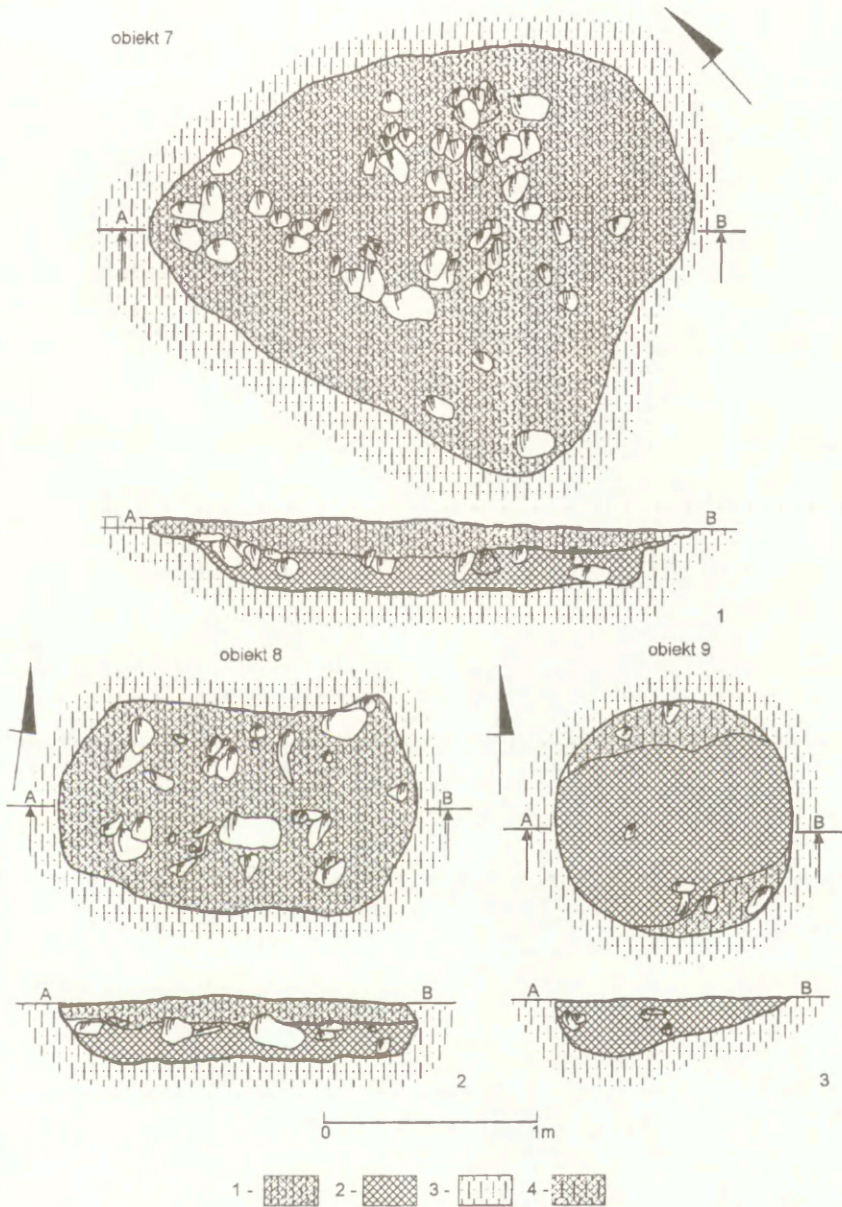

Abb. 5. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Horizontale und Vertikale Wurf den Objekte der Lausitzer Kultur: Legende: 1 – Humus mit Brennreste; 2 – Brennreste; 3 – Lehmsand; 4 – Brennreste mit Humus und Lehmsand

Ryc. 5. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Rzut poziomy i pionowy obiektów kultury łużyckiej. Legenda: 1 – próchnica ze spalenizną, 2 – spalenizna, 3 – piasek gliniasty, 4 – spalenizna z próchnicą i piaskiem gliniastym

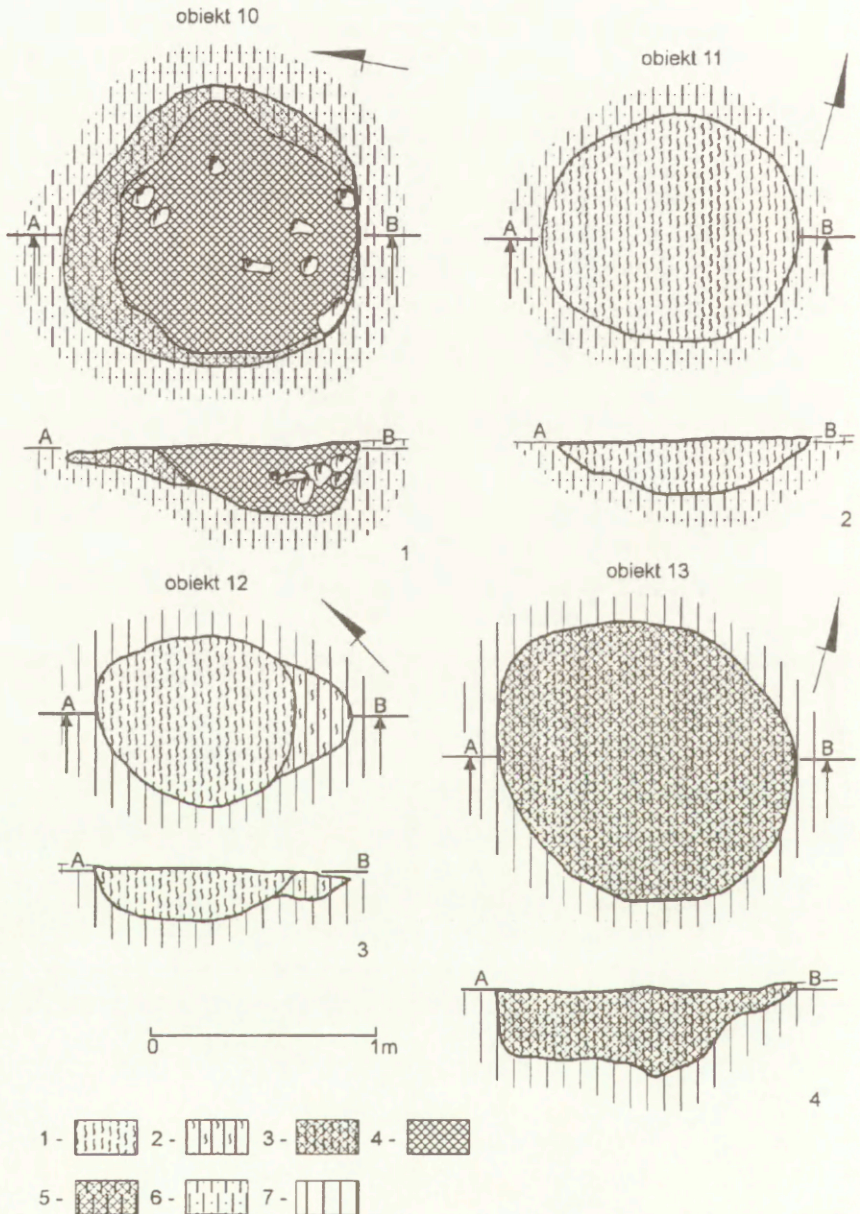

Abb. 6. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Wojw. Großpolen, Fdt. 9. Horizontale und Vertikale Wurf den Objekte der Lausitzer Kultur. Legende: 1 – Humus; 2 – Humus mit Lehm; 3 – Humus mit Brennreste; 4 – Brennreste; 5 – Brennreste mit Lehmsand; 6 – Lehmsand; 7 – Lehm

Ryc. 6. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Rzut poziomy i pionowy obiektów kultury łużyckiej. Legenda: 1 – próchnica, 2 – próchnica z gliną, 3 – próchnica ze spalenizną, 4 – spalenizna, 5 – spalenizna z piaskiem gliniastym, 6 – piasek gliniasty, 7 – glina

Objekt 8 – eine rechteckige Feuerstelle, 1,70 x 1,10 m und maximale Tiefe 0,30 m (Abb. 5: 2). Im Profil regulär, sackartig. 10 cm tief von der Oberfläche wurde eine durchgebrannte Doppelsteinschicht entdeckt. Die Einfühlung der Oberschicht war Humus mit Brennresten. Unter dem hat man eine intensive Brennrestenschicht registriert. Im Objekt wurden Gefäßfragmente entdeckt.

Objekt 9 – eine runde Feuerstelle, Durchschnitt 1,12 m, maximale Tiefe bis 0,24 m (Abb. 5: 3). Im Profil unregulär, muldeartig. Die Einfühlung hat sich aus intensiven Brennresten mit dem Sand auf dem Rand und Humus bestanden. Man hat eine kleine Menge durchgebrannte Steine gefunden. Im Objekt wurden 4 Bauchgefäßfragmente, die wahrscheinlich aus demselben Tongefäß stammen und Tierknochen gefunden.

Objekt 10 – eine unreguläre, runde Feuerstelle, Durchschnitt 1,22 m und maximales Tiefe bis 0,30 m (Abb. 6: 1). Im Profil unregulär. Die Einfühlung hat sich aus intensiven Brennresten mit Sand auf dem Rand bestanden. Ebenso wie bei dem Objekt No. 9, hat man nicht viel durchgebrannte Steine registriert. Im Objekt wurden 3 Bauchfragmente verschiedener Gefäßen entdeckt.

Objekt 11 – eine ovale Grube, 1,14 x 0,98 m, maximale Tiefe 0,22 m (Abb. 6: 2). Im Profil muldenartig. Die Einfühlung hat sich aus Humus bestanden. Im Objekt wurde kein Material gefunden.

Objekt 12 – eine ovale Grube, 1,12 x 0,78 m, maximale Tiefe 0,22 m (Abb. 6: 3). Im Profil deutliche Verteilung in zwei separate Objekten. Die Einfühlung der Grube im nördlichen Teil war Humus, das im südlichen Teil teilweise mit Lehm durchgemischt wurde. Im nördlichen Teil wurden 37 Gefäßfragmente entdeckt (Abb. 9: 7 – 9); unter ihnen 2 Randfragmente, 1 Bodenfragment, 1 Bauchfragment (mit dem einfachen Muster der gravierten Linien und schrägen Linien verziert), so wie 1 Feuersteinbruchstück (Abb. 9: 10).

Objekt 13 – eine runde Grube, im Durchschnitt 1,50 m, maximale Tiefe 0,38 m (Abb. 6: 4). Im Profil unregulär. Die Einfühlung hat sich aus dem mit Brennresten gemischten Humus bestanden. Im Objekt wurden 70 Gefäßkeramikfragmente entdeckt (Abb. 9: 11, 12; 10: 1–7); unter ihnen 13 Randfragmente und 3 Bodenfragmente, so wie 1 Fragment der Feuersteinklinge, teilweise retuschiert (Abb. 10: 8). Es wurden folgende Gefäße und ihre Fragmente gezählt: 1 kugelförmiges Schusselfragment mit dem leicht nach außen gerichteten Hals. Diese Schussel hat die glatte, grau gefärbte Außen – und Innenoberfläche (Abb. 10: 6); 3 kugelförmige Schusselfragmente mit dem nach Innen gebogenen Hals. Die Oberflächen der Schüsseln waren unter der Umbruch des Halses rau und höher glatt. Die Außenoberfläche war hellbräunlichen, die Innenoberfläche war dagegen schwarz (Abb. 9: 11). Zwei kugelförmige Schusselfragmente mit dem nach Innen gebogenen Hals, glatter Oberfläche, von Außen und Innen hellbraun verfärbt (Abb. 9: 12). Ein kugelförmiger Schusselfragment mit dem nach Innen gebogenen Hals, rauher Oberfläche, von Außen hellbraun und Innen schwarz (Abb. 10: 5). Zwei Gefäßfragmente, die wahrscheinlich aus einer Vase stammen. Oberfläche war glatt, außen hellbraun und innen schwarz gefärbt (Abb. 10: 1).

MATERIAL ANALISE

Siedlungsobjekte

Unter allen Befunden, die auf der Fundstellen 9 in Koszanowo entdeckt wurden, kann man Grube mit dem Wohncharakter (ob. 1), Grube mit dem wirtschaftlichen Charakter (ob. 13), Grube von einer unbestimmten Funktion (ob. 11), Feuerstellen (ob. 2, 3, 6–10) und kleine Feuerstellen (ob. 4, 5) aufzählen. Als Gruben, die einen Wohncharakter tragen, werden diese genannt, deren Wohnflächen Minimum 3–4 m² sind und in horizontalem Plan meistens viereckig oder oval, seltener rund sind, im Profil haben rechteckigen oder auch leicht schrägen Wänden und flachem Grund. Die Anwesenheit der Feuerstellen in der Wohngrube kann man als die Spuren der langen Benutzungszeit der Siedlung interpretieren (Michalski 1983, 151). Dagegen die Anwesenheit der Lehmewurf kann die Benutzung der Flachwänden, die mit Lehm dichtgemacht waren beweisen (Niesiołowska-Hoffman 1962, 42). Die Wirtschaftsgruben – d. h. solche, die nach der Nutzung verlassen worden waren oder Mulden, die beim Bau anderer Objekte entstanden sind (Miśkiwicz 1968, 173). Grube von unbestimmter Funktion – d. h., deren Funktion bei dem gegenwärtigen Forschungsstand für uns unlesbar ist (Michalski 1983, 183). Feuerstellen – d. h. die Stellen, wo es das geöffnete Feuer gebrannt hat, und die zu dieser Funktion von der entsprechenden Konstruktion angepasst wurden. In diesem Fall haben wir mit den runden, ovalen, rechteckigen, quadratischen und unregulären Feuerstellen zu tun, die die Stein konstruktion in verschiedenen Formen haben und Feuerstellen, d. h. die Stellen, wo das geöffnete Feuer gebrannt hat, aber ohne entsprechende Steinkonstruktionen.

Keramik

Technologie

Auf der Fundstelle hat man gesamt 645 Gefäßfragmente entdeckt. 315 von ihnen aus den Objekten und der Rest aus der Kulturschicht stammen (Abb. 10: 9 – 14; 11). Am häufigsten gab es Keramik, die in Ton einen feinkörnigen Schlag als Beimischung besitzt, seltener grobkörnigen Schlag. Noch weniger finden wir organische Beimischungen und ganz selten Sand als Beimischung. Der Bruch ist generell ein- oder zweifarbig. Es dominiert glatte Keramik, seltener rau oder schroff ganz selten polierte. Selten findet man auch Gefäße, deren Innenseite geglättet ist. Meistens hat diese Keramik hellbraune oder ziegelartige Außenoberfläche und graue oder schwarze Innenoberfläche.

Makromorphologie

Unter den analysierten Keramikfragmenten wurden Reste von Schüsseln, Vasen, Töpfen und Tellern aufgezählt. An dieser Stelle sollte man betonen, dass von den als Schüsseln beschriebenen Gefäßfragmente in Grunde teilweise die Funktion von Töpfen erfüllt. Eine Unterscheidung in dem so zerkleinerten Material ist von vornherein auf Misserfolg verurteilt.

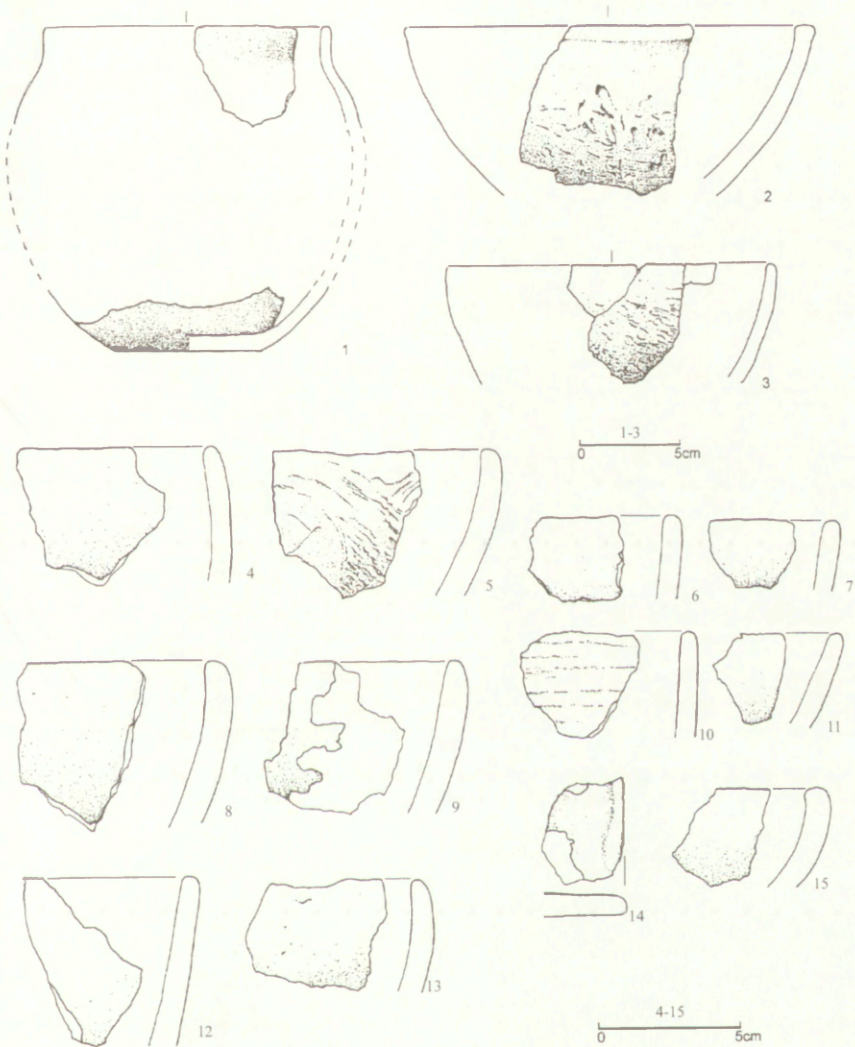

Abb. 7. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Die Auswählten Fragmente der Keramik der Bevölkerung Lausitzer Kultur vom Objekt no 1

Ryc. 7. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Wybrane fragmenty ceramiki ludności kultury łużyckiej z obiektu nr 1

Alle Schüsseln wurden nur als Fragmenten gefunden. Unter ihnen kann man Exempla-re mit dem nach Innen gebogenen Hals aufzählen, mit glatter oder geglättet Oberfläche, selten mit rauher und schwarzer Innenoberfläche (Abb. 7: 2-5, 8, 9, 13, 15; 8: 2, 3; 9: 3, 11, 12; 10: 5, 6, 12, 14; 11: 4, 7, 9, 11, 14) und ganz selten Exemplare mit einem vertikalem Hals (Abb. 7: 6, 7, 10-12). Beide Formen sind auch für die Lausitzer Kultur Keramik charakteristisch. In Großpolen finden wir diese Gefäße schon im IV Bronzezeit. Jedoch in

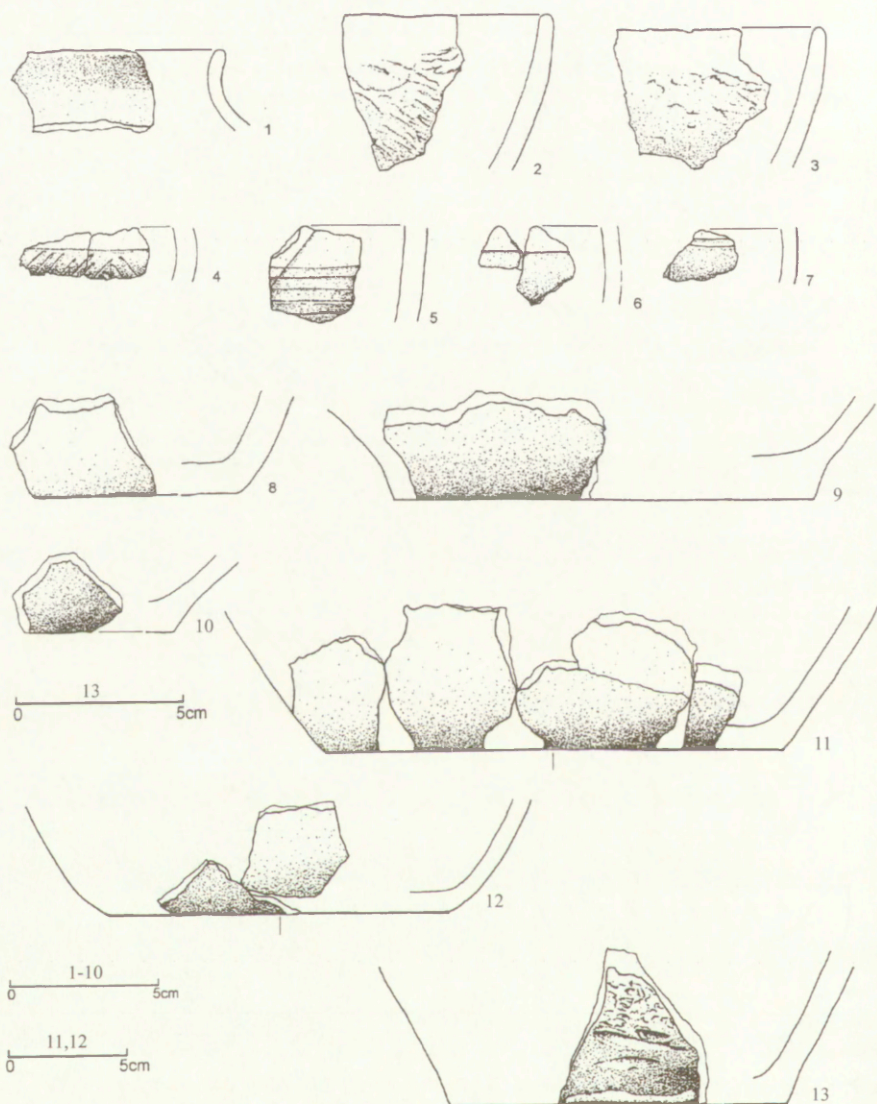

Abb. 8. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Die Auswählten Fragmente der Keramik der Bevölkerung Lausitzer Kultur vom Objekt no 1

Ryc. 8. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Wybrane fragmenty ceramiki ludności kultury łużyckiej z obiektu nr 1

V Bronzezeit und in der Hallstattzeit finden wir es häufiger. Wir finden sie auch in der vorrömischen (La Tene) Eisenzeit. Die Schüsseln aus dieser Siedlung haben ihre Analogie in Krobica Stara, Gm. Gostyń (Lipińska 1964, Abb. 16: 13), in Gorszewice, Gm. Szamotuły (Pieczyński 1953, 130, 131; Abb. 42: 57; 43: 3) Rakowice Wielkie, Gm. Lwówek Śląski

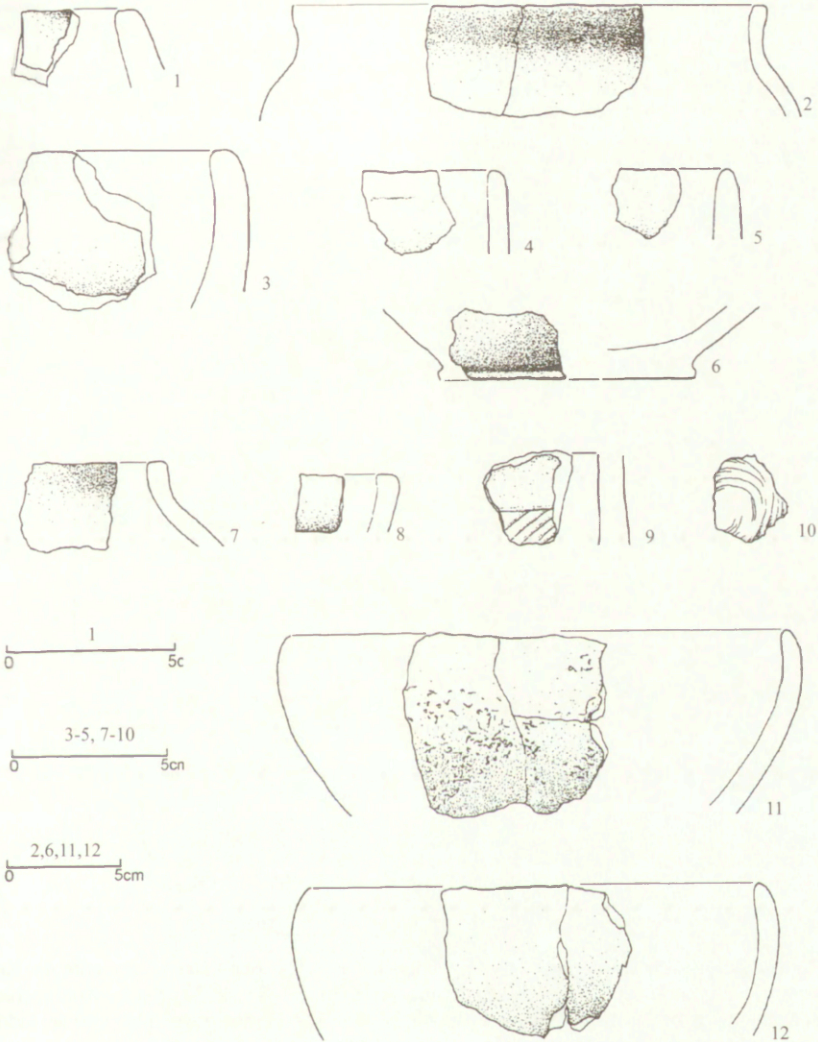

Abb. 9. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Die Auswählten Fragmente der Keramik der Bevölkerung Lausitzer Kultur; 1 – ob.5; 2 – ob.6; 3–6 – ob.7; 7–10 – ob.12; 11, 12 – ob.13
 Ryc. 9. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Wybrane fragmenty ceramiki ludności kultury łużyckiej: 1 – ob. 5; 2 – ob. 6; 3 – 6 – ob. 7; 7 – 10 – ob. 12, 11 – 13 – ob. 13.

(Handerek 1975, Abb. 17: b; 25: d; 34: l); Zamięćice, Gm. Gliwice (Dobrzańska 1960, 153, 154, 156, 158, 160; Abb. 8: a; 10: a; 15: b; 24: b; 31: b); Gołęczynie, Gm. Poznań (Kostrzewski 1926, 42, 47; Abb. 54; 57); Piwonicach, Gm. Kalisz (Długopolska 1968, Abb. 3: b; 5: b; 9: b; 17: b) in Dębówiec, Gm. Wolsztyn (Naumowiczówna 1959, Abb. 10: 4; 29; 44: 10; 46: 8; 59: 5).

Genau wie die Schüssel wurden Vasen auch nur in Fragmenten erhalten geblieben. Unter ihnen kann man hypothetische Exemplare mit kugelförmigen Bäuchen entscheiden

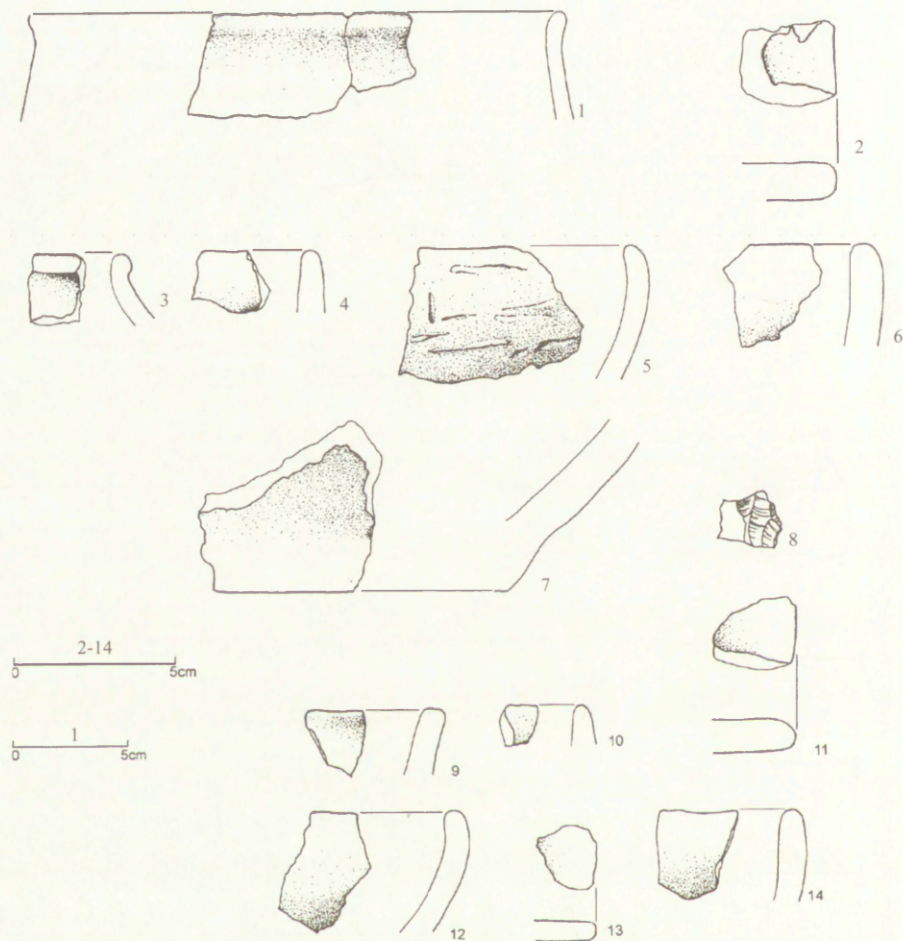

Abb. 10. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiw. Großpolen, Fdt. 9. Die Auswählten Fragmente der Keramik und Feuerstein Gegenständen der Bevölkerung Lausitzer Kultur; 1-8 - ob.13; 9-14 - Kulturschicht Ryc. 10. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Wybrane fragmenty ceramiki ludności kultury łużyckiej: 1 - 8 - ob. 13; 9 - 14 - warstwa kulturowa

(Objekt 1 - Abb. 7: 1), die ihre Analogie u.a. in Pasikonie, Gm. Sochaczew (Róžańska 1976, Abb. 10: c) oder Dębówiec, Gm. Wolsztyn (Naumowiczówna 1959, Abb. 31: 18). Diese Schüsseln kann man auf Hallstatt D datieren. Die anderen Fragmente kann man mit großer Wahrscheinlichkeit zu den Vasen zahlen: das Fragment den Gefäß von Ob. 6 (Abb. 10: 1), die in Form zu der Vase von Objekt 1 anknüpft. Diese Vase kann man also genau für Hallstatt D datieren. Das Fragment vom Gefäß Ob. 13 (Abb. 11: 3) kann man auch für Hallstatt D datieren (Malinowski 1964, 145; Abb. 7: 4).

Genau sind die Tellerfragmente auch unzählreich. Man hat sie im Ob. 1 (Abb. 7: 14) und in der Kulturschicht (Abb. 10: 11, 13) gefunden. Die flachen Teller haben keine ge-

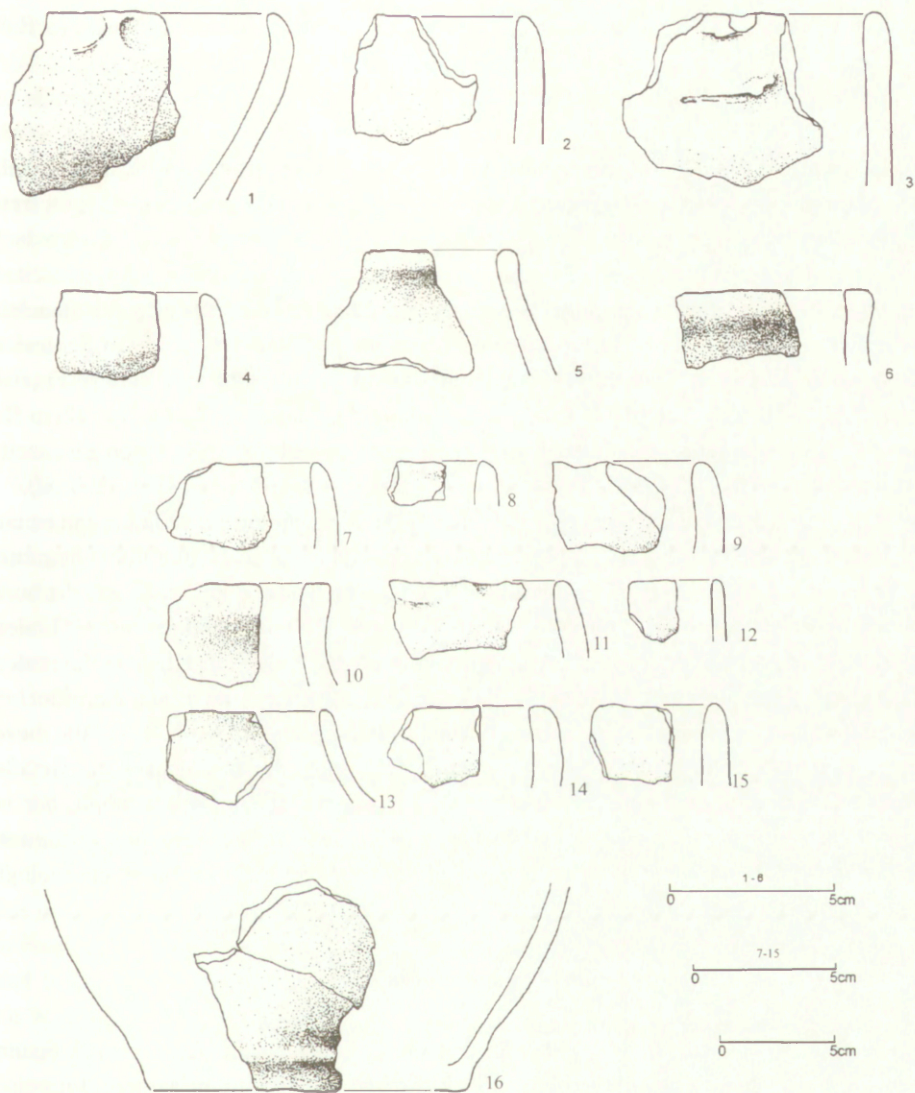

Abb. 11. Koszanowo, Gm. Szamotuły, Woiv. Großpolen, Fdt. 9. Die Auswählten Fragmente der Keramik der Bevölkerung Lausitzer Kultur aus der Kulturschicht.

Ryc. 11. Koszanowo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie, stan. 9. Wybrane fragmenty ceramiki ludności kultury łużyckiej z warstwy kulturowej.

naue Chronologie. Sie sind schon aus den Inventaren der Trzciniec-Kultur bekannt (Taras 1995, tabl. LI: 1-3; Taras 1998, 84). In der Lausitzer Kultur entdecken wir diese Form in Schlesien schon in IV Bronzezeit, ausdem sie sich auf anderen durch diese Kultur besiedelte Gebiete verbreiten. Apogäum ihrer Popularität fehlt auf die Hallstatt (Kostrzewski 1949, 125, 140). In einem kleinen Grad sind sie in der früher Fase der älteren vorrömischen

Eisenzeit registriert (Chmielewski *et al.* 1965, 230). Als zusätzliches Merkmal des Hallstatt auf dem Teller findet man ein Fingernagelornament (Dąbrowski 1961, 39).

Töpfe sind zahlreich repräsentiert, aber die große Zerkleinerung des Materials erlaubt keinesfalls eine präzise Typenverteilung. Nur 2 Fragmente aus dem Objekt 13 (Abb. 10: 1, 3) und ein aus der Kulturschicht (Abb. 11: 5) kann man mit großer Wahrscheinlichkeit zu den Exemplaren mit verdicktem Hals zählen. Die Bevorzugung dieser Typen trotz fragmentarischer Quellenbasis war verhaltensmassig einfach wegen des charakteristisch geformten Kantens. Die Rekonstruktion der Bauchform war auf große Schwierigkeiten gestoßen. Man kann die Form eines sackförmigen Bauches oder fassförmigen Bauches nicht ausschließen. Solche Exemplare sind aus wenigen Fundstellen u.a. in Schlesien (Haderek 1975, Abb. 34: i) oder aus Mittelpolen bekannt und auf Hallstatt D datiert (Frąsiak *et al.* 2000, Abb. 31: 2). Für die Tarnobrzeg-Gruppe der Lausitzer Kultur, vor allem für ihre III Entwicklungsfase (Hallstatt D und der älteren Fase der vorrömischen Eisenzeit) sind am meisten charakteristisch (Moskwa 1976, Tab. IV: 2, 6; Matoga 1989, Abb. 3f).

Man muß betonen, dass die größte Zahl der Keramik ornamentfrei ist und wenn es um die verzierten Fragmente geht war die Verzierungstechnik vor allem zum Relief begrenzt. Dafür war der Verzierungsmotiv sehr vereinfacht – einfach oder doppelt. Es gab die horizontalen gravierten Linien (Abb. 8: 6, 7), die Gruppen der horizontal gravierten Linien (Abb. 8: 5), die schrägen gravierten Linien von oben mit einer einfachen horizontalen gravierten Linien umrahmt (Abb. 9: 9) oder schräge gravierte Linien und schraffierten Dreiecke von oben mit einer gravierten einfachen Linien umrahmt (Abb. 8: 4). Alle diese Verzierungsmotive wurden nach aller Wahrscheinlichkeit auf der Bauchpartie der Gefäße lokalisiert. Das einzige Beispiel des plastischen Ornaments ist ein Pseudoknöpft, der in dem oberen Teil der Schüssel lokalisiert war (Abb. 11: 1). Die oben besprochenen Verzierungstypen erlauben Funktionierungszeit der Siedlung nicht zu einem chronologischen Rahmen einschränken.

Das Feuerstein Material

Die Feuerstein-Gegenstände sind sehr unzählreich – der einzige Abschlag aus Feuerstein wurde in Ob. 12 entdeckt (Abb. 9: 10). Ein weiteres Feuersteinfragment, teilweise retuschiert, wurde auch im Objekt 13 gefunden (Abb. 10: 8). Die Bearbeitung des Feuersteins von der Bevölkerung der Lausitzeren Kultur erweckt weiterhin eine lebhaft Diskussion. Die Feuerstein-Gegenstände, die mit ihrer Ausführungstechnik mit den spätneolithischen oder auch frühbronzezeitlichen Gegenstände die Verbindung herstellen, trifft man in Gräber, vor allem in der frühen Entwicklungsphase, wie auch in Fundstellen, die mit einer späten Phase dieser Kultur verbunden sind. Man postuliert sogar (Węgrzynowicz 1973, 13–19), um die Kriterien zu schaffen, die die Feuersteintechnologie der Lausitzer Kultur definieren lassen. Vor allem in dem Sicht der letzten Entdeckungen in Rudnik, die die mehr effektiven Formen der Feuersteinproduktion suggerieren (Kadrow 1989, 104).

Auf den Fundstellen der Bevölkerung der Lausitzeren Kultur sind die Klingen und Abschläge ein kleiner Prozent (Kadrow 1989, 94, 99, 102; Malinowski 1958, Abb. 105: 9).

Dieses vorgestellte Material bestätigt die These vom Relikt – oder sekundären Benützung von der Lausitz-Kultur die Feuersteinhandwerkgeräten, die in eigenen Werkstätten hergestellt werden oder den Resten vom neolithischen und frühbronzezeitliche Industrie waren. Wenn wir annehmen, dass mit der neolithischen Industrie die Klingen-Werkzeuge und mit der frühbronzezeitlichen Industrie die Kern-Werkzeuge verbunden sind, oder beiderseits retuschierte Erzeugnisse (Kadrow 1989, 103), verbunden sind, scheint es sich, dass in diesem Fall die Bevölkerung der beschriebenen Siedlung die gefundene Gegenstände benutzt haben.

Osteologisches Material

Auf dieser Fundstelle wurden verhältnismässig kleine Tierknochen registriert. An diesem Material wurde eine Analyse durchgeführt, die D. Makowiecki von dem Institut der Archäologie und Ethnologie der Polnischen Akademie der Wissenschaften in Poznan gemacht hat. In zwei Fällen (Ob. 1 und 4) hat man Knochenfragmente als Viehknochen beschrieben, dagegen in einem Fall (Ob. 9) wurde die Probe morphologisch als Hirschknochen bezeichnet.

Dendrologisches Material

In Laufe der Ausgrabungen wurden drei Holzkohlenproben genommen. Alle Proben stammten aus Siedlungsobjekten und wurden aus ihnen genommen (alle von diesen waren Feuerstellen). Die Analysen dieser Proben hat A. Dzieczkowski aus Archeobiologischen Labor des Instituts der Archäologie und Ethnologie der Polnischen Akademie der Wissenschaften in Poznan durchgeführt. Diese Analyse lässt uns feststellen, dass in den Feuerstellen (Ob. 2 und 10) Laubbaumholz (Eischen, Hainbäume) war, also solche, die mit höheren Temperatur brennt und ein langdauerndes Feuer gibt. Dagegen in der nächsten Feuerstelle (Ob. 4) wurde Holz genau von Laubbaumholz – und auch Nadelbaumholz (Kiefer, Birke) entdeckt.

DIE BESCHLUSSEMPFEHLUNGEN

Das breite Kultur- und Chronologiespektrum, das in Quellenmaterial festgestellt wurde, lässt uns glauben, dass oben beschriebene Stelle sehr attraktiv für damalige Bevölkerung wegen ihrer Besiedlungsaspekte war. Am besten wurde die Siedlung der Bevölkerung der Lausitz-Kultur registriert, die auf den Hallstatt D datieren kann. Trotzdem ist es sehr schwierig weiter zu schätzen, was für eine Größe und Charakter diese Siedlung trägt. Es wurde wahrscheinlich nur die Rande der Siedlung entdeckt, was man auf dem Grund der entdeckten Objekte feststellen kann. Diese Objekte haben vor allem Wirtschaftscharakter und bilden keine deutlichen Komplexe.

Literatur

- Chmielewski W., Jażdżewski K. und Kostrzewski J. 1965. *Pradzieje Polski*. Warszawa.
- Dąbrowski J. 1961. Materiały kultury łużyckiej z Podlasia. *Materiały Starożytne* 7, 23–46.
- Długopolska L. 1968. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Piwonicach, pow. Kalisz. *Wiadomości Archeologiczne* 33, 200–217.
- Dobrzańska E. 1960. Późnohalsztackie cmentarzysko w Ziemięcicach. *Przegląd Archeologiczny* 13, 130–172.
- Fraśiak P., Gwóźdź B. und Siciński W. 2000. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie odkrywki „Szczerców” KWB „Bełchatów” SA na stan. 12 w miejscowości Chabielice, gm. Szczerców, woj. łódzkie. In *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S. A.*, 1, Łódź, 25–188.
- Handerek A. 1975. Cmentarzysko kultury łużyckiej z miejscowości Rakowice Wielkie, pow. Lwówek Śląski. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 3, 185–223.
- Kadrow S. 1989. Kilka uwag na temat krzemieniarstwa grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. In: *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Materiały z konferencji 12–14 listopada 1986 r. w Rzeszowie*, Rzeszów, 91–109.
- Kostrzewski J. 1926. *Cmentarzysko z okresu lateńskiego w Golęcinie*. Poznań.
- Kostrzewski J. 1949. *Pradzieje Polski*. Poznań.
- Lipińska A. 1964. Cmentarzysko kultury łużyckiej z wczesnego okresu żelaznego w Krobii Starej, pow. Gostyń. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 15, 110–129.
- Malinowski T. 1958. Osadnictwo kultury łużyckiej wczesnej epoki żelaznej w Słupcy. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, 8–9, 1–98.
- Malinowski T. 1964. Dalsze badania osadnictwa kultury łużyckiej wczesnej epoki żelaza w Słupcy. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, 15, 121–155.
- Matoga A. 1989. Z badań nad młodszą fazą grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej na Kielecczyźnie. In: *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Materiały z konferencji 12–14 listopada 1986 r. w Rzeszowie*, Rzeszów, 263–293.
- Michalski J. 1983. Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5, 135–197.
- Miśkiewicz J. 1986. Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły. *Materiały Starożytne* 11, 129–209.
- Moskwa K. 1976. *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*. Rzeszów.
- Naumowiczówna E. 1959. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Dębowcu w pow. wolsztyńskim. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, 10, 161–200.
- Niesiolowska-Hoffmann A. 1962. Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej. *Slavia Antiqua* 10, 25–130.
- Pieczyński Z. 1953. Cmentarzysko z wczesnego okresu żelaznego w Gorszewicach, pow. Szamotuły. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 4, 101–153.

- Różańska H. 1976. Cmentarzysko kultury pomorskiej i grobów kloszowych we wsi Pasikonie, pow. Sochaczew. *Wiadomości Archeologiczne* 41, 139–155.
- Taras H. 1995. *Kultura trzciniecka w międzyrzeczu Wisły, Bugu i Sanu*. Lublin.
- Taras H. 1998. Podstawy taksonomii kultury trzcinieckiej w środkowowschodniej Polsce. In: A. Koško und J. Czebreszuk (Hrsg.), „Trzciniec”. *System kulturowy czy interkulturowy proces?* Poznań, 75–87.
- Węgrzynowicz T. 1973. Kultura łużycka na wschodnim Mazowszu i Podlasiu. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 2, 7–120.

Justyna Żychlińska (Bydgoszcz)

WYNIKI BADAŃ RATOWNICZYCH NA OSADZIE LUDNOŚCI KULTURY ŁUŻYCKIEJ W MIEJSCOWOŚCI KOSZANOWO, POW. SZAMOTUŁY, WOJ. WIELKOPOLSKIE

Prace badawcze, finansowane przez System Gazociągów Tranzytowych EuRoPol GAZ s.a., na stanowisku 9 w miejscowości Koszanowo, przeprowadziła Pracownia Konserwacji Zabytków Ośrodek Naukowo-Konserwatorski sp. z o.o. w ramach Fundacji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Nie było ono znane wcześniej z badań prowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski i zostało odkryte wiosną 1994 r. w związku z budową gazociągu Jamał-Europa Zachodnia. Wówczas z jego powierzchni zebrano pojedyncze fragmenty ceramiki z młodszej epoki kamienia (kultura pucharów lejkowatych), epoki brązu (kultura łużycka), późnej epoki żelaza (kultura przeworska) i wczesnego średniowiecza. Sondazowe wykopy badawcze, o długości 150 m i szerokości 2,5 m, potwierdziły częściowo wcześniejsze ustalenia kulturowo-chronologiczne. Nie zarejestrowano w nich materiału z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza, natomiast odkryto nieliczny materiał z okresu późnego średniowiecza i okresu nowożytnego.

Prace archeologiczne miały charakter ratowniczy i obejmowały pas zniszczenia inwestycji o szerokości 13 m. Pierwotnie zakładano „przeście” kolejnej nitki gazociągu, jednak obecnie sytuacja taka jest mało prawdopodobna. Z tego też względu należy uznać, że badania na stanowisku w Koszanowie zostały zakończone.

Było to stanowisko o ekspozycji okrężnej, położone około 0,75 km na wschód od miejscowości Chełmno i około 0,2 km na północ od drogi relacji Chełmno-Podrzewie, na stoku małej doliny (Ryc. 1). Wierzchnią jego warstwę stanowił humus o miąższości do 30 cm,

pod nim odsłonięto strop nawarstwień calcowych, który tworzyła glina ciężka, miejscami piasek gliniasty.

Najliczniej na wyżej omawianym stanowisku była reprezentowana kultura łużycka – 13 nieruchomych obiektów kulturowych i 645 fragmentów ceramiki.

MATERIAŁY

Obiekt 1 – jama kształtu owalnego o wymiarach 2,80 x 2,30 m i maksymalnej miąższości do 0,26 m (Ryc. 3: 1). W przekroju kształtu nieregularnego, nieckowatego. Wypełnisko stanowiła szarobrunatna próchnica. Po eksploracji I warstwy mechanicznej (-10 cm) w części północnej obiektu zarejestrowano skupisko kamieni oraz warstwę intensywnej spalenizny, natomiast w części południowej odkryto warstwę przemytej spalenizny oraz nieliczne grudki polepy – prawdopodobnie pozostałość po drugim palenisku. W obiekcie odkryto 146 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 7, 8), 5 fragmentów polepy oraz kości zwierzęce. Wyróżniono następujące naczynia: 2 fragmenty naczyń – wazy lub amfory (oznaczone w tabeli 1 znakiem 1, Ryc. 7: 1); 7 fragmentów miski stożkowej o prostym wylewie (oznaczona w tabeli 1 znakiem 2, Ryc. 7: 3); 1 fragment miski stożkowej o wylewie lekko nachylonym do wewnątrz (oznaczona w tabeli 1 znakiem 3, Ryc. 7: 2); 56 fragmentów garnka (oznaczony w tabeli 1 znakiem 4, Ryc. 8: 11); 6 fragmentów naczyń, ornamentowanego pojedynczą, poziomą linią rytą, poziomymi liniami rytymi i ukośnie zakreślowanymi trójkątami (oznaczone w tabeli 1 znakiem 5, Ryc. 8: 4–7); 1 fragment talerza (Ryc. 7: 14).

Obiekt 2 – palenisko kształtu w przybliżeniu prostokątnego o wymiarach 1,16 x 0,90 m i maksymalnej miąższości do 0,22 m (Ryc. 3: 2). W przekroju kształtu nieckowatego. Wypełnisko stanowiła intensywna spalenizna przemieszana z próchnicą. Kamienie luźno rozmieszczone, raczej niewielkich rozmiarów. W obiekcie odkryto 2 fragmenty ceramiki naczyniowej, w tym 1 fragment dna naczynia o średnicy 14 cm.

Obiekt 3 – palenisko kształtu w przybliżeniu kwadratowego, o wymiarach 1,16 x 1,12 m i maksymalnej miąższości do 0,22 m (Ryc. 3: 3). W przekroju kształtu nieckowatego. Wypełnisko stanowiła intensywna spalenizna przemieszana z próchnicą. Kamienie luźno rozmieszczone, raczej niewielkich rozmiarów. W obiekcie odkryto 1 fragment brzuśca naczynia.

Obiekt 4 – ognisko kształtu okrągłego o średnicy 1 m, o maksymalnej miąższości do 0,10 m (Ryc. 4: 1). W przekroju płytkie, nieckowate. Wypełnisko stanowiła próchnica przemieszana ze spalenizną i niewielką ilością węgla drzewnego. W obiekcie odkryto 3 fragmenty brzuśców naczyń oraz kości zwierzęce.

Obiekt 5 – ognisko kształtu owalnego o wymiarach 0,9 x 0,7 m i maksymalnej miąższości do 0,14 m (Ryc. 4: 2). W przekroju płytkie, nieregularne. Wypełnisko stanowiła próchnica przemieszana ze spalenizną. W obiekcie odkryto 2 fragmenty ceramiki (w tym 1 fragment krawędzi), pochodzące najprawdopodobniej z jednego naczynia (Ryc. 9: 1).

Obiekt 6 – palenisko kształtu owalnego o wymiarach 1,60 x 1,0 m i maksymalnej miąższości do 0,40 m (Ryc. 4: 3). W przekroju regularne, workowate. Zarejestrowano dwuwarstwową konstrukcję kamienną. Wypełnisko stanowiła intensywna spalenizna, przemieszana na obrzeżach z piaskiem calcowym, natomiast w warstwie stropowej z próchnicą. W obiekcie odkryto 8 fragmentów ceramiki, w tym 2 fragmenty krawędzi (Ryc. 9: 2).

Obiekt 7 – palenisko kształtu nieregularnego o wymiarach 2,60 x 1,90 m i maksymalnej głębokości do 0,30 m (Ryc. 5: 1). W przekroju dwuwarstwowe, nieckowate. Na głębokości 10 cm od stropu obiektu zarejestrowano warstwę kamieni ułożonych owalnie, o wymiarach 2,16 x 1,18 m. Wypełnisko pierwszej warstwy stanowiła próchnica przemieszana ze spalenizną, drugiej intensywna spalenizna. W obiekcie odkryto 21 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 9: 3–6), w tym 3 fragmenty krawędzi.

Obiekt 8 – palenisko kształtu prostokątnego o wymiarach 1,70 x 1,10 m i maksymalnej głębokości do 0,30 m (Ryc. 5: 2). W przekroju regularne, workowate. Po eksploracji I WM (-10 cm) zarejestrowano warstwę przepalonych kamieni. Wypełnisko stropu stanowiła próchnica przemieszana ze spalenizną, poniżej zarejestrowano warstwę intensywnej spalenizny. W obiekcie odkryto 5 fragmentów brzuśców różnych naczyń.

Obiekt 9 – palenisko kształtu okrągłego o średnicy 1,12 m i maksymalnej głębokości do 0,24 m (Ryc. 5: 3). W przekroju nieregularnie nieckowate. Wypełnisko stanowiła intensywna spalenizna przemieszana na obrzeżach z piaskiem calcowym i próchnicą. Zarejestrowano niewielką liczbę przepalonych kamieni. W obiekcie odkryto 4 fragmenty brzuśca pochodzące najprawdopodobniej z jednego naczynia oraz kości zwierzęce.

Obiekt 10 – palenisko kształtu w przybliżeniu okrągłego o średnicy 1,22 m i maksymalnej głębokości do 0,30 m (Ryc. 6: 1). W przekroju nieregularne. Wypełnisko stanowiła intensywna spalenizna przemieszana na obrzeżach z piaskiem calcowym. Podobnie jak w przypadku obiektu nr 9, tak i tutaj zarejestrowano niewielką liczbę przepalonych kamieni. W obiekcie odkryto 3 fragmenty brzuśca różnych naczyń.

Obiekt 11 – jama kształtu owalnego o wymiarach 1,14 x 0,98 m i maksymalnej głębokości do 0,22 m (Ryc. 6: 2). W przekroju kształtu nieckowatego. Wypełnisko stanowiła próchnica. W obiekcie nie odkryto żadnego materiału ruchomego.

Obiekt 12 – jama kształtu owalnego o wymiarach 1,12 x 0,78 m i maksymalnej głębokości do 0,22 m (Ryc. 6: 3). W przekroju wyraźny podział na dwa obiekty. Wypełnisko jamy w części północnej stanowiła próchnica, w części południowej próchnica przemieszana częściowo z gliną. W części północnej odkryto 37 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 9: 7–9), w tym 2 fragmenty krawędzi, 1 fragment dna, 1 fragment brzuśca naczynia zdobionego ornamentem pojedynczej linii rytej i liniami ukośnymi oraz 1 odłupek krzemienisty (ryc. 9: 10).

Obiekt 13 – jama kształtu okrągłego o średnicy 1,50 m i maksymalnej głębokości do 0,38 m (Ryc. 6: 4). W przekroju nieregularna. Wypełnisko stanowiła próchnica przemieszana ze spalenizną. W obiekcie odkryto 70 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 9: 11, 12; 10: 1–7), w tym 13 fragmentów krawędzi i 3 fragmenty dna oraz 1 fragment wióra krzemienistego, częściowo retuszowanego (Ryc. 10: 8). Wyróżniono następujące naczynia i ich

fragmenty: 1 fragment misy stożkowej o wylewie lekko nachylonym do wewnątrz, powierzchni gładkiej, barwy szarej na zewnątrz i wewnątrz (ryc. 10: 6); 3 fragmenty misy stożkowej o wylewie nachylonym do wewnątrz, powierzchni chropowatej poniżej zalomu wylewu i wygładzanej powyżej, barwy jasnobrunatnej na zewnątrz i czarnej od wewnątrz (Ryc. 9: 11); 2 fragmenty misy stożkowej o wylewie nachylonym do wewnątrz, powierzchni gładkiej, barwy zewnętrznej i wewnętrznej jasnobrunatnej (Ryc. 9: 12); 1 fragment misy stożkowej o wylewie nachylonym do wewnątrz, powierzchni chropowatej, barwy zewnętrznej jasnobrunatnej i wewnętrznej czarnej (Ryc. 10: 5); 2 fragmenty naczynia, najprawdopodobniej wazy, o powierzchni gładkiej, barwy zewnętrznej jasnobrunatnej i wewnętrznej czarnej (Ryc. 10: 1).

ANALIZA MATERIAŁU

Stałe obiekty osadnicze

Wśród wszystkich obiektów odkrytych na stanowisku 9 w Koszanowie wyróżnić można jamy o charakterze mieszkalnym (ob. 1), jamy gospodarcze (ob. 12, 13), jamy o nieustalonej funkcji (ob. 11), paleniska (ob. 2, 3, 6–10) i ogniska (ob. 4, 5). Jamy o charakterze mieszkalnym czyli takie, których powierzchnia mieszkalna wynosi minimum 3–4 m², w rzutach poziomych przeważnie czworokątne lub owalne, rzadziej okrągłe, w przekroju o ścianach prostopadłych lub lekko ukośnych i dnach płaskich. Obecność palenisk lub ognisk wewnątrz domostwa jest związana z długotrwałym użytkowaniem osady (Michalski 1983, 151), natomiast obecność polepy może świadczyć o istnieniu ścian plecionkowych uszczelnianych gliną (Niesiołowska-Hoffmann 1962, 42). Jamy gospodarcze – tj. takie, które zostały porzucone po okresie eksploatacji lub zagłębienia powstałe przy budowie innych obiektów (Miśkiewicz 1968, 173), jamy o nieustalonej funkcji – tj. takie, których funkcja przy obecnym stanie wiedzy nie jest dla nas czytelna (Michalski 1983, 183), paleniska – tj. miejsce palenia otwartego ognia, które zostało przystosowane do tej funkcji przez ułożenie odpowiedniej konstrukcji. W tym przypadku mamy do czynienia z paleniskami kształtu okrągłego, owalnego, prostokątnego, kwadratowego i nieregularnego, o konstrukcji kamiennej i ogniska – tj. miejsce palenia otwartego ognia, które w odróżnieniu od palenisk pozbawione są odpowiednich konstrukcji.

Ceramika

Technologia

Na stanowisku odkryto łącznie 645 fragmentów ceramiki naczyniowej, z czego 315 pochodzi z obiektów, pozostałe natomiast z warstwy (ryc. 10: 9–14; 11). Najczęściej występuje ceramika z domieszką tłuczni droбноziarnistego, rzadziej z domieszką tłuczni gru-

boziarnistego. Jeszcze rzadziej spotyka się domieszkę organiczną, a wręcz sporadycznie domieszkę piasku. Przełom jest generalnie jedno- lub dwubarwny. Dominuje ceramika o powierzchni gładkiej, rzadziej chropowatej lub szorstkiej, a sporadycznie wygładzanej. Bardzo rzadko spotyka się wygładzanie powierzchni od wewnątrz. Najczęściej występującą barwą zewnętrzną jest jasnobrunatna lub ceglasta, natomiast wewnętrzną czarna lub szara.

Makromorfologia

Wśród analizowanych fragmentów ceramiki wyróżniono pozostałości mis, waz, garnków oraz talerzy. W tym miejscu należy podkreślić, że nie można całkowicie wykluczyć, iż część fragmentów naczyń określonych jako misy w istocie pełniła funkcję garnków. Rozróżnienie takie w materiale tak silnie rozdrobnionym jest jednak z góry skazane na niepowodzenie.

Wszystkie misy zachowały się jedynie we fragmentach. Wśród nich wyróżnić można egzemplarze o wylewie nachylonym do wewnątrz, powierzchni gładkiej lub wygładzanej, rzadko chropowatej i czarnej barwie wewnętrznej (Ryc. 7: 2–5, 8, 9, 13, 15; 8: 2, 3; 9: 3, 11, 12; 10: 5, 6, 12, 14; 11: 1, 4, 7, 9, 11, 14) oraz zdecydowanie radsze okazy o prostym wylewie (Ryc. 7: 6, 7, 10–12). Zarówno jedne, jak i drugie są formami pospolitymi w kulturze łużyckiej. W Wielkopolsce pojawiają się już w IV EB, jednakże nasilenie ich występowania przypada głównie na V EB i na okres halsztacki. Występują także w okresie lateńskim (przedrzymskim). Misy tego typu mają swoje analogie w Krobii Starej, pow. Gostyń (Lipińska 1964, Ryc. 16: 13), Gorszewicach, pow. Szamotuły (Pieczyński 1953, 130, 131; Ryc. 42: 5, 7; 43: 3), Rakowicach Wielkich, pow. Lwówek Śląski (Handerek 1975, Ryc. 17: b; 25: d; 34: l), Zamięcicach, pow. Gliwice (Dobrzańska 1960, 153, 154, 156, 158, 160; Ryc. 8: a; 10: a; 15: b; 24: b; 31: b), Gołęczynie, pow. Poznań (Kostrzewski 1926, 42, 47; Ryc. 54; 57), Piwonicach, pow. Kalisz (Długopolska 1968, Ryc. 3: b; 5: b; 9: b; 17: b) czy Dębowcu, pow. Wolsztyn (Naumowiczówna 1959, Ryc. 10: 4; 29; 44: 10; 46: 8; 59: 5).

Podobnie jak misy, tak i wazy zachowały się jedynie we fragmentach. Wśród nich wyróżnić można hipotetycznie egzemplarz z kulistym brzuścem (obiekt 1, Ryc. 7: 1), który ma swoją analogię w min. miejscowości Pasikonie, pow. Sochaczew (Różańska 1976, Ryc. 10: c) czy Dębowcu, pow. Wolsztyn (Naumowiczówna 1959, Ryc., 31: 18) i może być datowany na Ha D. Pozostałe fragmenty jedynie z dużym prawdopodobieństwem można zaliczyć do waz: fragment naczynia z ob. 6 (ryc. 10: 1), który swoim kształtem nawiązuje do wazy z obiektu 1, może być zatem również datowana na Ha D i także fragment naczynia z ob. 13 (Ryc.11: 3) można datować na Ha D (Malinowski 1964, 145; Ryc. 7: 4).

Równie nielicznie są fragmenty talerzy – odkryto je w ob. 1 (Ryc. 7: 14) oraz w warstwie kulturowej (Ryc. 10: 11,13). Talerze-placki nie są wytworami ściśle datującymi. Znane już z inwentarzy kultury trzcinieckiej (Taras 1995, tabl. LI: 1–3; Taras 1998, 84). W kulturze łużyckiej forma ta pojawia się na Śląsku już w IV okresie EB, skąd rozprzestrzenia się na pozostałe obszary zajmowane przez nią, apogeum swej popularności przeżywając w okresie halsztackim (Kostrzewski 1949, 125, 140), w niewielkim tylko stopniu

rejestrowane są we wczesnej fazie starszego okresu przedrzymskiego (Chmielewski *et al.* 1965, 230). Dodatkowym wyróżnikiem okresu halsztackiego na talerzach jest ornament paznokciowy (Dąbrowski 1961, 39).

Garnki są najprawdopodobniej reprezentowane stosunkowo licznie, jednakże znaczne rozdrobnienie materiału nie pozwala na precyzyjne wydzielenie typów. Jedynie 2 fragmenty z ob. 13 (Ryc. 10: 1, 3) i jeden z warstwy kulturowej (Ryc. 11: 5) można z dużym prawdopodobieństwem zaliczyć do okazów o pogrubionym wylewie. Wyróżnienie tego typu, mimo fragmentaryczności bazy źródłowej było stosunkowo proste, ze względu na charakterystycznie uformowaną krawędź. Rekonstrukcja kształtu brzuśca natrafiła już na zdecydowane trudności. Nie można wykluczyć istnienia form o brzuścu workowatym czy beczułkowatym. Okazy takie znane są z niewielu stanowisk, m.in. ze Śląska (Haderek 1975, Ryc. 34: i) czy Polski środkowej, datowanych na Ha D (Frąsiak *et al.* 2000, Ryc. 31: 2). Najbardziej charakterystyczne są dla grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej, zwłaszcza dla jej III fazy rozwojowej, odnoszonej do Ha D i wczesnej fazy starszego okresu przedrzymskiego (Moskwa 1976, tabl. IV: 2,6; Matoga 1989, Ryc. 3 f).

Należy podkreślić, że zdecydowana większość ceramiki pozbawiona była ornamentu, a w przypadkach ułamków zdobionych technika wykonania ograniczona była głównie do reliefu, natomiast wątki zdobnicze niezwykle uproszczone – pojedyncze lub podwójne, poziome linie ryte (Ryc. 8: 6, 7), grupy poziomych linii rytých (Ryc. 8: 5), ukośne linie ryte obwiedzione od góry pojedynczą, poziomą linią rytą (Ryc. 9: 9) czy ukośne linie ryte i zaszrafowane trójkąty obwiedzione od góry pojedynczą linią rytą (Ryc. 8: 4). Wszystkie te motywy zdobnicze najprawdopodobniej umieszczane były w partii brzusznej naczynia. Jedyny przykład ornamentu plastycznego stanowi pseudoguzek zlokalizowany w partii przywylewowej miski (Ryc. 11: 1). Omówione wyżej typy zdobień nie pozwalają na zawężenie ram chronologicznych funkcjonowania osady.

Materiał krzemienisty

Wytwory krzemienne są reprezentowane bardzo nielicznie – jedyny odlupek z krzemienia narzutowego odkryto w ob. 12 (Ryc. 9: 10) i fragment wióra częściowo retuszowanego, także z krzemienia narzutowego w ob. 13 (Ryc. 10: 8). Kwestia obróbki krzemienia przez ludność kultury łużyckiej nadal budzi ożywioną dyskusję. Wyroby krzemienne nawiązujące techniką wykonania do wytworów schyłkoweolitycznych czy wczesnobronzowych spotyka się w grobach, zwłaszcza z wczesnej fazy rozwojowej, jak również na stanowiskach związanych z fazą późną tej kultury. Postuluje się nawet (Węgrzynowicz 1973, 13–19) wypracowanie kryteriów wyróżniających krzemieniarstwo łużyckie, zwłaszcza w świetle ostatnich odkryć w Rudniku, sugerujących możliwość istnienia bardziej efektywnych form produkcji krzemieniarstwa (Kadrow 1989, 104).

Na stanowiskach ludności kultury łużyckiej wióry i odlupki stanowią nikły procent wśród wytworów krzemienistych (Kadrow 1989, 94, 99, 102; Malinowski 1958, Ryc. 105: 9).

Przedstawione materiały potwierdzają tezę o przeżytkowym lub wtórnym korzystaniu ludności kultury łużyckiej z narzędzi krzemiennych będących wytworem własnych warsztatów lub pozostałościami przemysłu neolitycznego czy wczesnobrązowego. Zakładając jednakże, że z przemysłem neolitycznym łączą się wyroby wiórowe, a z przemysłem wczesnobrązowym wyroby rdzeniowe czy obustronnie retuszowane (Kadrow 1989, 103), okazuje się, że w tym konkretnym przypadku ludność zamieszkująca omawianą osadę wykorzystywała przede wszystkim przedmioty znalezione.

Materiał osteologiczny

Na stanowisku zarejestrowano stosunkowo niewielką ilość zwierzęcych szczątków kostnych. Materiał ten poddano analizie, którą wykonał D. Makowiecki z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Poznaniu. W dwóch przypadkach (obiekt 1 i 4) zarejestrowane fragmenty kostne określono jako kości bydła, natomiast w jednym przypadku (obiekt 9) próbkę określono morfologicznie jako kość jelenia.

Materiał dendrologiczny

W trakcie badań wykopaliskowych pobrano 3 próbki węgla drzewnego. Wszystkie próbki były pobrane ze stałych obiektów osadniczych, z których 2 stanowiły paleniska a 1 ognisko. Analizę pobranych próbek wykonał A. Dzieczkowski z Pracowni Archeobiologicznej IAE PAN w Poznaniu. Wynika z niej, że w paleniskach (obiekty 2 i 10) używano drewna pochodzącego od drzew liściastych (dąb, grab), a więc pozwalającego uzyskać w efekcie wyższą temperaturę oraz dłuższe utrzymanie ognia, natomiast w ognisku (obiekt 4) drewno pochodzącego zarówno od drzew liściastych jak i iglastych (sosna, brzoza).

WNIOSKI KOŃCOWE

Znaczna rozpiętość chronologiczno-kulturowa zarejestrowana w materiale źródłowym pozwala przypuszczać, że omawiane stanowisko było niewątpliwie bardzo atrakcyjnym miejscem z punktu widzenia osadniczego dla ówczesnej ludności. Najlepiej została uchwycona osada ludności kultury łużyckiej, datowana na okres halsztacki D. Trudno jest jednak wysunąć daleko idące wnioski o jej rozmiarze i charakterze, ponieważ natrafiono najprawdopodobniej na jej skraj, czego dowodem są zarejestrowane obiekty, głównie o charakterze gospodarczym, które nie tworzą żadnych wyraźnych skupisk.

